

Patchwork family, fusiegezin en wat dies meer zij

INLEIDING

Op 2 februari 1984 hield de Rechtskundige Afdeling van het Thijmgenootschap te Tilburg een vergadering gewijd aan het thema 'Huwelijk en relatie'. De discussie werd gestimuleerd door een bundel preadviezen, die door E.M.H. Hirsch Ballin en C.A.J.M. Kortmann van een inleiding werd voorzien.¹ Zij schreven: *'Wie zich over de rechtsontwikkeling inzake huwelijk en gezin kritisch uitlaat, wordt er gemakkelijk op aangezien dat hij eigen levensbeschouwelijke normen of persoonlijke voorkeuren met behulp van de staatsmacht aan anderen wil opleggen'* (p. 1).

Bij deze gelegenheid heb ik het genoeg te bezien waartoe de rechtsontwikkeling met betrekking tot huwelijk en gezin inmiddels heeft geleid. Daarbij zal ik er gemakkelijk op kunnen worden aangezien dat ik 'eigen levensbeschouwelijke normen of persoonlijke voorkeuren aan anderen wil opleggen' omdat ik die duidelijk laat doorklinken. Dat is bijkans onvermijdelijk. Maar evenzeer zal worden opgemerkt dat ik wel erg juridisch-technisch bezig ben. Kortom, ik heb niet de illusie dat ik het in deze bijdrage iemand naar de zin kan maken.

De verklaring voor deze bij voorbaat excuserende houding is gelegen in het onderscheid tussen het huwelijk als relatie en het huwelijk als instituut. Het een en het ander wordt nogal eens door elkaar gehusseld. Zo zijn er mensen die 'principiële' tegen 'het huwelijk' zijn en/of vinden 'dat het niks toevoegt' aan de relatie en hun zaken dus slecht regelen. Maar die dan wel moord en brand schreeuwen als

blijkt dat na echtscheiding en dood iedere aanspraak op tijdens het huwelijk opgebouwd vermogen ontbreekt en op posthuwelijkse solidariteit – alimentatie en erfrecht – geen aanspraak kan worden gemaakt.² Anderzijds kan niet worden ontkend dat velen de met het huwelijksinstituut verbonden symboliek de doorslag laten geven als zij voor de vraag staan of ze zich al dan niet aan de ceremonie zullen onderwerpen. En dan zijn er ook nog steeds ouders die er de voorkeur aan geven dat kinderen ‘binnen een huwelijk’ worden geboren – maar deze overweging heeft haar beste tijd gehad.³

Als mij de vraag wordt voorgelegd een beschouwing te leveren over ‘het huwelijk’ in het kader van het thema ‘Instituties in beweging’, rijst de vraag wat de vragensteller voor ogen staat. Voor de jurist ligt het voor de hand te denken aan het huwelijk als *juridisch* instituut. Anderen zullen een meer sociaal-culturele benadering prefereren. Maar aangezien zij waarschijnlijk de grenslijn tussen formele en informele relaties respecteren, gaat ook de relationele benadering ervan uit dat het huwelijk is gebonden aan publiekrechtelijke formaliteiten.⁴

Er wordt minder getrouwd en relatief meer gescheiden. Kinderen worden binnen en buiten het huwelijk geboren. Vaders en moeders ‘hebben’ niet zelden, naast gezamenlijke kinderen, kinderen bij of van een of meer andere partners. Naast het klassieke burgerlijke gezin ontwikkelt zich in toenemende mate de ‘patchwork family’ en het ‘fusiegezin’, al dan niet binnen het kader van een huwelijk.⁵

HUWELIJK EN GEZIN

Het huwelijk is van oudsher verbonden met de voortplanting en dus met de positie van kinderen. Dat kerk en staat zich ermee bemoeien, hangt daarmee ten nauwste samen. De middeleeuwse regel ‘*consensus facit nuptias*’ (‘overeenstemming brengt het huwelijk tot stand’) leidde tot ‘clan-

destiene' huwelijken. Vooral met het oog op de positie van de afstammelingen, de bescherming van de moeder en de vaststelling van het vaderschap, moest de wilsovereenstemming worden ingebed in een institutioneel kader. De institutionalisering van het huwelijk, in de zin van relatie – 'Die Verrechtlichung der Ehe' –, kreeg haar beslag in 1563 tijdens het Concilie van Trente. De Franse Revolutie bezorgde de staat het monopolie. Tevoren was het vooral de kerk die zich tot het huwelijk aangetrokken voelde. De morele geladenheid van het huwelijk zal daaraan niet vreemd zijn. De staat cultiveerde zijn angst voor de heerschappij van de katholieke kerk in deze aangelegenheid door art. 1:68 BW in het leven te roepen. Op grond daarvan mogen ook vandaag nog geen godsdienstige plechtigheden plaats hebben vóór de burgerlijke huwelijksvoltrekking een feit is. Dat zulks in flagrante strijd is met de vrijheid van godsdienst wordt gemakshalve uit het oog verloren.⁶

De term 'gezin' wordt in het Burgerlijk Wetboek niet gedefinieerd. Gezin en voortplanting zijn onlosmakelijk met elkaar verweven. Zonder kinderen geen gezin. Twee ouders is niet noodzakelijk. Het kan zijn dat een van beide ouders is overleden maar ook dat de andere ouder niet aanwijsbaar is of het gezin heeft verlaten. 'Gezin' duidt op het bestaan van een leefgemeenschap met een of meer kinderen.

Huwelijk en gezin zijn dus historisch eng met elkaar verweven, waaraan niet afdoet dat niet ieder huwelijk gericht is op voortplanting. Wie deze realiteit niet zint en daarom trent misbaar maakt, beseft onvoldoende dat historie niet naar believen uitgevlakt kan worden. Van historische feiten moet men kennismaken.

De uitvinding van betrouwbare voorbehoedsmiddelen en de mede daardoor sterk bevorderde emancipatie van de vrouw, zich uitend in een hang naar economische zelfstandigheid, heeft de vrouw onafhankelijk gemaakt van het huwelijk als beschermend instituut. Het streven naar individualisering van de samenleving hield hiermee gelijke tred.

Een en ander heeft verregaande consequenties gehad voor het huwelijk en voor de gezinsvorming. Het instituut verkreeg een facultatieve status en de gezinsvorming vond in toenemende mate plaats buiten het vertrouwde huwelijkskader. De echtscheidingsfrequentie nam sterk toe en daarmee de complexiteit van de relationele en de gezinsverhoudingen. De wetgever moest alle zeilen bijzetten om het ongehuwd samenleven in de wetgeving te verwerken onder het mom 'gelijke monniken, gelijke kappen'. Zo is in de belastingwetgeving het begrip echtgenoot vervangen door het begrip partner.

DE ETHISCHE GELADENHEID VAN HET HUWELIJK

Het huwelijk heeft een ethische, morele lading. De christelijke wortels van het instituut leveren daarvoor een aanvaardbare verklaring. Ook in de wetgeving van de Staat der Nederlanden zijn vandaag de dag nog duidelijke sporen van deze lading te vinden. Althans, indien men met een historische blik naar het Burgerlijk Wetboek kijkt. Voorstelbaar is dat hetgeen in het verleden wortelde in morele beginselen, tegenwoordig vooral wordt verklaard met overwegingen van economische aard.

Tegen deze achtergrond plaats ik enige kanttekeningen bij aspecten van het huwelijk waarvan zou kunnen worden betoogd dat deze moreel van aard zijn maar waaraan wellicht ook andere, veelal economische gedachten ten grondslag kunnen worden gelegd.⁷

a. 'Een huwelijk wordt aangegaan door twee personen van verschillend of van gelijk geslacht.' (art. 1:30 BW)

Aangezien een kind slechts één vader en één moeder kan hebben, is het uit een oogpunt van ordening van de voortplanting, in het bijzonder gelet op het verwekkerschap, gewenst het huwelijk een monogaam karakter te geven. Zonder de relatie tot de voortplanting wordt verbroken, komen

polygamie en geslachtelijke neutraliteit binnen bereik. De geslachtelijke neutraliteit mochten wij reeds verwelkomen. Het is niet aan de Staat der Nederlanden om te verbieden dat op polygame basis wordt samengeleefd. Maar het is een kwestie van politiek en behoefte of het moderne huwelijk het organisatorisch kader moet kunnen bieden voor poly-amoureuze verhoudingen.⁸

b. 'Echtgenoten zijn elkander getrouwheid, hulp en bijstand verschuldigd. Zij zijn verplicht elkander het nodige te verschaffen.' (art. 1:81 BW)

Het artikel is opgenomen in het huwelijksvermogensrecht, zodat aannemelijk is dat hier vooral de (dwingende) wederzijdse zorgplicht aan de orde is. 'Getrouwheid, hulp en bijstand' gaan echter, naar algemeen wordt aangenomen, verder dan materiële ondersteuning.⁹ Art. 1:81 BW drukt een soort kernbeginsel uit, de essentie van het huwelijk, de lotsverbondenheid. In deze tijd is de zin van het beginsel gelegen in de symboolwaarde maar ook in het politiek-economische belang van de staat dat de nooddrufte burger primair moet aankloppen bij degene met wie hij een sociaal-economische eenheid vormt en pas dan bij de overheid. Overwogen kan worden de echtgenoten de mogelijkheid te bieden de dwingende bescherming van art. 1:81 BW uit te sluiten ('opting out' heet dat tegenwoordig), zodat dezelfde situatie ontstaat als voor informeel samenlevenden. Ook voor hen is het loket van de *Wet werk en bijstand* gesloten.

c. 'Echtgenoten zijn jegens elkaar verplicht de tot hun gezin behorende kinderen te verzorgen en op te voeden en de kosten van die verzorging en opvoeding te dragen.' (art. 1:82 BW)

Ook dit artikel begint met een moreel getinte tekst en eindigt materieel. Het gaat over een verplichting 'jegens elkaar'. Art. 1:247 BW bepaalt dat het ouderlijk gezag jegens het kind het recht en de plicht tot verzorging en opvoeding inhoudt.

Mij dunkt dat hier weinig ruimte voor ‘opting out’ zit, hoewel men in de praktijk nog wel eens stuit op het voornemen de verzorging en opvoeding enkel toe te vertrouwen aan de vrouw en de man in sommige culturen als opvoeder een obscure rol vervult.

d. ‘Van het ogenblik der voltrekking van het huwelijk bestaat tussen de echtgenoten van rechtswege een gemeenschap van goederen.’ (art. 1:93 BW)

Deze gemeenschap is in beginsel alomvattend. Ook hetgeen krachtens schenking of erfrecht wordt verkregen behoort ertoe.¹⁰ Dat gaat (te) ver. De lotsverbondenheid gebiedt daartoe niet. Immers, niets verzet zich ertegen schenkingen en erfrechtelijke verkrijgingen gezamenlijk te besteden aan leuke dingen. Waarom bij echtscheiding deze verkrijgingen gedeeld zouden moeten worden, is rationeel niet goed te vatten. Slechts in Suriname en in een enkele autonome provincie van Spanje bestaat ook een degelijke alomvattendheid van de gemeenschap.

Huwelijkse voorwaarden bieden reeds thans de mogelijkheid te voorkomen dat deze verregaande vermogensrechtelijke lotsverbondenheid optreedt (‘opting out’).

*e. ‘Echtscheiding wordt op verzoek van één der echtgenoten uitgesproken indien het huwelijk duurzaam ontwricht is.’ (art. 1:151 BW), en
‘Echtscheiding wordt op gemeenschappelijk verzoek van de echtgenoten uitgesproken indien het verzoek is gegrond op hun beider oordeel dat het huwelijk duurzaam ontwricht is.’ (art. 1:154 BW)*

Waarom verlangt de wet een echtscheidingsgrond, in casu ‘duurzame ontwrichting’? Omdat echtscheiding, enkel gebaseerd op onderling overleg, ‘principiële’ (?) niet is toegestaan. En waarom is dat niet toegestaan? Dat kan enkel voortvloeien uit de wens het instituut huwelijk in zijn essentie te binden aan een duurzame levensgemeenschap. Een dergelijke ‘gemeenschap’ verlangt dat de betrokken

personen iets gemeenschappelijks hebben, iets voelen voor getrouwheid, hulp en bijstand jegens de ander. Slechts als die levensgemeenschap buiten beeld is geraakt en het huwelijk als relatie daardoor duurzaam ontwricht is, kan het instituut worden opgeheven. Maar alleen in dat geval. Aan het instituut huwelijk is dan de ‘Grundlage’ ontvallen.

Het duurzaamheidsideaal blijkt ook uit het bestaan van de wederzijdse zorgverplichting, en past bij de verzorging en opvoeding van kinderen. Onze wetgever spreekt de duurzaamheidswens niet uit. In Duitsland daarentegen wordt ‘die Ehe auf Lebenszeit geschlossen’ (art. 1353 BGB).¹¹

Het bestaan van de echtscheidingsgrond is praktisch zinloos geworden en mag van mij worden afgeschaft. Er gaat slechts een valse symboliek van uit. ‘Duurzaamheid’ is in de relationele sector, anders dan in de moderne economie, geen warm gekoesterd begrip. In de praktijk wordt veelvuldig gescheiden in onderling overleg, ook in gevallen waarin de relatie nog best draaglijk is en het belang van de kinderen ermee gediend zou zijn dat huwelijk en gezin in stand blijven. De rechter staat machteloos en wordt dan ook hoogst zelden geroepen tot een oordeel over het al dan niet bestaan van duurzame ontwrichting. Het ‘schuldprincipe’ speelt hier geen rol.¹²

f. ‘De rechter kan (...) aan de echtgenoot die niet voldoende inkomsten tot zijn levensonderhoud heeft, noch zich in redelijkheid kan verwerven, op diens verzoek ten laste van de andere echtgenoot een uitkering tot levensonderhoud toekennen.’ (art. 1:157 BW)

Van de huwelijkse lotsverbondenheid kan men zich dan wel gemakkelijk bevrijden, maar dat is geen vrijbrief om zich ook te onttrekken aan de posthuwelijkse solidariteit. Te meer niet nu het huwelijk als zodanig vaak leidt tot een verlies aan verdien capaciteit bij een van beiden. In geval van verbreking van een informele relatie bestaat slechts een aanspraak op levensonderhoud indien zulks is overeengekomen.¹³

Nadrukkelijk komt de vraag op of het geen tijd wordt dat bij huwelijksvoorwaarden bij voorbaat kan worden afgezien van een aanspraak op alimentatie ('opting out').

g. 'De erfgenamen zijn verplicht tot medewerking aan de vestiging van een vruchtgebruik (...) ten behoeve van de echtgenoot van de erflater, voor zover de echtgenoot daaraan (...) voor zijn verzorging (...) behoefte heeft (...).'

(art. 4:30 lid 1 BW; zie ook art. 4:29 BW)

De posthuwelijkse solidariteit strekt zich sinds 1 januari 2003 ook uit tot na de dood, zij het dat dan de erfgenamen de gevolgen ondervinden. Het betreft dwingend recht dat zelfs prevaleert boven de aanspraken van kinderen op hun legitieme portie. Ook hier de vraag of echtgenoten zouden moeten kunnen overeenkomen dat van iedere erfrechtelijke verzorgingsaanspraak wordt afgezien.

h. De langstlevende echtgenoot verkrijgt ingevolge de wet alle goederen van de nalatenschap, onder de verplichting de schulden voor zijn rekening te nemen.

(vgl. art. 4:13 BW)

Aan deze wettelijke, niet dwingende, regeling ligt de gedachte ten grondslag dat een langstlevende echtgenoot 'ongestoord' moet kunnen voortleven. Kinderen dienen in de wachtkamer plaats te nemen tot na het overlijden van deze echtgenoot. Betreft het een stiefouder, dan worden aan de kinderen bepaalde rechten toegekend jegens hun stiefouder, maar deze kunnen aan de kinderen worden ontnomen.¹⁴

De echtgenoot kan bij uiterste wilsbeschikking van deze riantere erfrechtelijke positie worden beroofd.

Conclusie

Wat aldus als 'ethische, morele lading' zou kunnen worden gekenschetst, kan met evenveel enthousiasme worden aangeduid als 'sociaal-economische lading'. De nadruk wordt dan gelegd op de gemeenschappelijke huishouding als economische eenheid en de daarmee verbonden econo-

mische solidariteit. Ik neig ertoe te concluderen dat deze laatste benadering de toekomst heeft. Ik kom er hierna nog op terug.

GEREGISTREERD PARTNERSCHAP

Aanvankelijk was het de bedoeling om naast het huwelijk een instituut te creëren waarvoor homoseksuele koppels konden opteren als zij een rechtspositie wensten gelijk aan die van gehuwden. Dat betrof vooral het huwelijksvermogensrecht, het erfrecht, het belastingrecht en het sociale verzekeringsrecht. Uiteindelijk werd niettemin besloten het geregistreerd partnerschap ook aan te bieden aan twee personen van verschillend geslacht. Een aparte rechtsfiguur voor homo's had discriminatoire trekken, zo vond men, en voor heterokoppels met principiële bezwaren tegen het huwelijk was zo'n geregistreerd partnerschap wellicht een uitkomst. De wetgever wenste een 'volwaardig alternatief' voor het huwelijk en zo werd in 1998 het geregistreerd partnerschap ingevoerd.¹⁵ Wat er volwaardig en alternatief is aan een figuur die sinds 2001 de facto slechts in naam verschilt van het huwelijk, is mij een raadsel. Het is poppenkast.

OPENSTELLING VAN HET HUWELIJK

De invoering van het geregistreerd partnerschap bracht geen rust in de homoseksuele kringen en bij de gelijkheidsdenkers die, om wat voor reden dan ook, streefden naar het optimum van de homo-emancipatie: de openstelling van het huwelijk. Dat daarmee het huwelijk in zijn wezen zou worden aangetast, maakte geen indruk. Integendeel, de tijd voor een dergelijk conservatief, veelal christelijk geïnspireerd gedachtegoed was voorbij. Dat juridisch geen enkele noodzaak bestond voor de denaturering van het huwelijk, maakte ook geen indruk. Alle kaarten werden gezet op de symboolwerking van de openstelling.

In 2001 werd met veel feestvertoon de openstelling van het huwelijk gevierd. Een trots ogende burgemeester van Amsterdam trad in de nieuwjaarsnacht op als ambtenaar van de burgerlijke stand. Vier bruidsparen onderwierpen zich vrolijk uitgedost aan de formaliteiten. Personen van hetzelfde geslacht mochten zich voor het eerst in de geschiedenis 'echtgenoten' van elkaar noemen.

Sinds 1 januari 1998 bestaat naast het instituut huwelijk dus het instituut geregistreerd partnerschap. Het een verschilt qua rechtsgevolgen nauwelijks van het ander.¹⁶ Het geregistreerd partnerschap had in 2001 dienen te worden afgeschaft.

HET INSTITUUT HUWELIJK IN BEWEGING

Het instituut huwelijk heeft eeuwen lang een sterk overheersende positie gehad bij de juridische vormgeving van de relatie tussen man en vrouw. Het bleef meestal in stand tot de dood van een van beiden. Het diende de levensgemeenschap. Het was de veilige haven voor de meeste kinderen. Maar de ogen mogen niet worden gesloten voor het feit dat veel huwelijken in stand bleven hoewel de relatie in affectieve zin weinig meer voorstelde, noch voor het gegeven dat niet alle kinderen in hun latere leven tevreden en dankbaar terugkeken op het nest waarin zij opgroeiden.

De uitvinding van betrouwbare voorbehoedmiddelen en de daarmee samenhangende emancipatie, de individualisering, het hogere opleidingsniveau, de teruggang van de religiositeit en de economische voorspoed brachten het huwelijk in de verdrukking.

Voor velen, onder wie artiesten en andere bekende Nederlanders, maar ook voor gewone mensen, heeft het huwelijk thans vóór alles een symboolwaarde. Daarbij past dat op de locatie van de huwelijksvoltrekking irritante teksten worden uitgekraamd door ingehuurde types die als ambtenaar van de burgerlijke stand fungeren. Ook is daaraan

niet vreemd dat huwelijken in luchtballonnen en onder water worden voltrokken. En verder past de toename van de echtscheidingsfrequentie in dat beeld. Met het instituut huwelijk wordt niet respectvol omgegaan, althans niet indien men er nog enig ethisch gewicht aan wenst toe te kennen. In menig geval kan met 100% zekerheid worden voorspeld dat het huwelijk het eerste lustrum niet zal halen.

‘Als de vrouw wil gaan, dan gaat ze’, kopte de NRC in september 2011, de ‘maand van de echtscheiding’. Voor de man geldt dat ook, maar in mindere mate. Het vertrek valt niet altijd gemakkelijk, maar troost wordt gevonden in het feit dat zich nu nieuwe kansen aandienen met nieuwe prijzen. Het seriële huwelijk is in opmars en daarmee de ‘patchwork family’ en het ‘fusiegezin’.

CONCLUSIE

Het huwelijk heeft zich in juridische zin ontwikkeld tot een organisatiemodel, omringd door veel symboliek en rituelen. Voor samenwerkende huisartsen en aannemers is er de personenvennootschap, voor samenlevers het huwelijk. Het streven naar duurzaamheid is niet verdwenen maar wordt gestaakt als de relatie niet meer aan de hooggestemde verwachtingen voldoet.

Gegeven het feit dat vrijelijk kan worden gekozen voor informeel samenleven en voor contractuele regeling van relationele en postrelationele solidariteit, bestaat weinig reden meer om een burgerlijk huwelijksinstituut in stand te houden met absoluut *dwingende* regelingen. De mogelijkheid dient te bestaan dat bij huwelijkse voorwaarden of anderszins kan worden geopteerd (‘opting out’) voor een huwelijk zonder dwingende, van oorsprong morele lading.

Bij een huwelijk als organisatiemodel past het niet te verbieden dat aan een huwelijksluiting geen religieuze plechtigheden vooraf mogen gaan. Bovendien is het in strijd met de vrijheid van godsdienst dat religieuze plechtigheden

niet aan een burgerlijke huwelijkssluiting vooraf mogen gaan (art. 1:68 BW). Wie ten overstaan van de kerk wenst te trouwen dient door de burgerlijke autoriteiten niets in de weg te worden gelegd. Ik adviseer u zich niets van art. 1:68 BW aan te trekken.

Overigens: de kerk mag aan het huwelijk dwingend de morele lading verbinden die haar goeddunkt.

Bij een huwelijk als organisatie-model zoals zojuist bedoeld, past in beginsel dat het onderdak kan bieden aan polygame relaties. Maar dat zie ik er niet van komen, al was het maar dat het internationale recht veel roet in het eten zal gooien. Het 'huwelijk' is een mondiaal instituut dat mede beheerst wordt door internationale verdragen. De betrekkingen tussen de poly-samenlevers kunnen overigens bevredigend worden geregeld in een samenlevingscontract. En dat gebeurt reeds vandaag de dag.

TOT SLOT

Ik vroeg mij ten slotte af of ik, als katholiek jurist, moeite heb of zou moeten hebben met de ontwikkelingen die het huwelijk de afgelopen decennia heeft doorgemaakt en met de gedachten die ik zojuist heb geventileerd. Welnu, het is niet zo dat ik sta te juichen. Maar ik sta wel aan de zijlijn. Ik ervaar tot mijn droefenis dat velen zich in hun eindeloze streven naar geluk steeds weer storten in nieuw ongeluk. Relationele tevredenheid is voor velen klaarblijkelijk onbereikbaar.

Het instituut huwelijk is niet meer wat het geweest is. Het is een gammel, tamelijk uitgewoond bouwsel geworden. Afschaffing zit er voorlopig niet in, hoewel ik er geen bezwaar tegen zou hebben.

NOTEN

- 1 *Huwelijk en relatie*, Beschouwingen voor de vergadering van de Rechtskundige Afdeling van het Thijmgenootschap op vrijdag 3 februari 1984 te Tilburg, met bijdragen van M.J.A. van Mourik, W.C.E. Hammerstein-Schoonderwoerd, R.G.W. Huysmans, L.G.M. Stevens en W.J.P.M. Fase. In 1984 was ook de jaarvergadering van de Vereniging voor Familie- en Jeugdrecht gewijd aan 'Het Huwelijk'. Met het oog daarop verscheen in dat jaar een bundel opstellen bij Tjeenk Willink, Zwolle.
- 2 Van de informeel samenwonende mannen is 14% 'principeel' tegen het huwelijk en vindt 79% dat het huwelijk 'niets toevoegt'. Bij de vrouwen gaat het om 8% resp. 73%. Nederland telt in 2010 ongeveer 836.000 informeel samenlevende paren, hetgeen ongeveer een vijfde deel is van het totaal aantal samenlevende koppels. Vgl. het rapport *Koude Uitsluiting*, Masha Antokolskala e.a., Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2011, p. 106.
- 3 Het aantal ongehuwd samenwonende vrouwen met kinderen bedroeg in 2010 ruim 332.000. In 1995 stond de teller op 101.453. Vgl. het in de vorige noot vermelde rapport, p. 113.
- 4 Sinds 1998 kennen we naast het huwelijk het geregistreerd partnerschap als 'geformaliseerde', publieke relatie. Dat maakt het gewenst onderscheid te maken tussen 'formele' en 'informele' relaties. Het aangaan van een notarieel samenlevingscontract maakt de relatie niet tot een 'formele'.
- 5 Deze termen heb ik zelf niet uitgevonden maar aangetroffen in de literatuur. Google geeft als voorbeeld van de patchwork family/het fusiegezin het geval waarin zowel de man als de vrouw uit een eerdere relatie kinderen meebrengt.
- 6 Vgl. S. Roes, De scheiding van Kerk en Staat en het huwelijk, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 2001-4, pp. 111-113. In Duitsland is per 1 januari 2009 de prioriteit van het burgerlijk huwelijk uit de wet verdwenen. Vgl. Dieter

Schwab, Kirchliche Trauung ohne Standesamt – Die stille Beerdigung eines historischen Konflikts, *Zeitschrift für das Gesamte Familienrecht* 2008, p. 1121 e.v. Niettemin blijft de Evangelische Kirche eerst een burgerlijk huwelijk eisen, alvorens wordt meegewerkt aan een godsdienstig huwelijk. Dat zal samenhangen met het feit dat de kerkelijke administratie minder solide is dan de burgerlijke. In Nederland zou wel eens eenzelfde overweging kunnen spelen.

- 7 Voor de goede orde herinner ik eraan dat de gehuwde vrouw pas op 1 januari 1957 handelingsbekwaam werd en dat de man tot 1 januari 1970 voor de wet als ‘hoofd der echtvereniging’ gold.
- 8 De vraag of het huwelijk ruimte moet bieden voor polygamie wordt aan de orde gesteld door E.J.A. van den Hoogen, Bi-, poly- of toch maar gewoon monogaam huwelijk?, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 2010, p. 86 e.v.; zie ook de reactie van S.P.K. van Welie, Autonomie en non-discriminatie als bases voor het instituut huwelijk?, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht* 2010, p. 252 e.v.
- 9 Vgl. Asser-De Boer, *Personen- en Familierecht*. Deventer: Kluwer 2010, nr. 184 die ervan uitgaat dat art. 1:81 BW in de eerste zin (ook) het oog heeft op ‘ideële verplichtingen’. ‘Getrouwheid’ slaat op huwelijkstrouw. Vóór de herziening van het echtscheidingsrecht in 1971 was overspel een van de vier echtscheidingsgronden.
- 10 Tijdens de behandeling van wetsvoorstel 28 867, ‘Aanpassing van de wettelijke gemeenschap van goederen’ is te elfder ure door de aanneming van een amendement-Anker (CU) tegengehouden dat schenkingen en erfrechtelijke verkrijgingen in beginsel buiten de gemeenschap vallen. Dit amendement is terecht breed van kritiek voorzien.
- 11 De vanzelfsprekendheid is er ook in Duitsland eniger mate van af. Vgl. Herbert Grziwotz, Bis das der Tod uns scheidet. Lebenszeitehe oder Ehe auf Zeit?, *Zeitschrift für das gesamte Familienrecht* 2008, p. 2237 e.v. Art. 6 van het Duitse Grundgesetz luidt: ‘Ehe und Familie stehen unter den besonderen Schutz der Staatlichen Ordnung.’

- 12 De duurzame ontwrichting speelt ook een rol in het kader van het z.g. pensioenverweer van artikel 1:153 BW. Daarbij is nog wel van belang aan wie de duurzame ontwrichting ‘in overwegende mate te wijten is’. De schuldvraag wordt overigens niet gesteld.
- 13 Het eerder vermelde rapport *Koude Uitsluiting* geeft in overweging ook bij de informele relatie in beginsel een alimentatieaanspraak toe te kennen met de mogelijkheid van ‘opting out’. Aldus worden verdere stappen gezet op de weg van de ‘Verrechtlichung’ van de informele relatie.
- 14 Het betreft hier de z.g. wilsrechten van de artikelen 4:19 tot en met 4:22 BW. Zie ook artikel 4:25 lid 6 BW.
- 15 In Duitsland trad men minder gevoelig op. De ‘Eingetragene Lebenspartnerschaft’ werd niet in het BGB opgenomen maar in een aparte wet en is gereserveerd voor twee personen van hetzelfde geslacht. Vgl. Lebenspartnerschaftsgesetz, artikel 1.
- 16 De verschillen tussen huwelijk en geregistreerd partnerschap zijn beperkt. Zie de opsomming in Van Mourik-Nuytick, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, vierde druk. Deventer: Kluwer 2009, nr. 71. Interessant is dat godsdienstige plechtigheden wel aan het geregistreerd partnerschap mogen vooraf gaan maar niet aan een huwelijk. Vgl. de artikelen 1:80a e.v. BW.